

VVM Nationale Milieudag: Wetenschap versus Emotie 29 juni 2018

Instinct, emoties en verstand in het klimaatdebat

Leo Meyer
ClimateContact-Consultancy

Bijdrage 'Workshop Emoties en feiten in het discours met klimaatsceptici'

Emoties in het klimaatdebat zijn ook feiten - dus daar zal iedere milieuprofessional in de uitoefening van zijn of haar beroep mee te maken krijgen. We zien hoe publiek en media reageren op acties tegen klimaatverandering, op inentingscampagnes, op voedselhypes: 'Beliefs dictate the facts you choose to accept' citeerde Bart Verheggen al. Cherry-picking uit alleen die feiten die je goed uitkomen, of ontkenning van feiten die niet met je opvattingen en geloof stroken (cognitieve dissonantie): We kennen allemaal de voorbeelden. Mijn stelling is dat deze 'beliefs' voor een belangrijk deel worden gedreven door emoties, en in mindere mate door kennis van zaken. Hoe we daar mee omgaan is een lastige zaak – het is daarom goed om ons eerst te verdiepen in de vraag waar die emoties eigenlijk vandaan komen.

Ik begeef me nu als niet-psycholoog op gevaarlijk terrein, maar doe toch een gooi naar een analyse. Niet bedoeld als wetenschappelijke uiteenzetting - ik geef ook geen referenties naar de literatuur - maar hoop wel hiermee in deze workshop een discussie aan te zwengelen over hoe we omgaan met eigen en andermans emoties in het klimaatdebat.

Het begint met de constatering dat ons handelen – althans volgens sommige zielkundigen – voor 50% wordt bepaald door ons instinct, 45% door emoties, en 5% door verstand. Dat laatste is niet veel, maar is het gevolg van de opbouw van onze hersenpan in de evolutie van onze reptielenbrein tot primaatbrein. De neo-cortex in ons brein dient trouwens niet alleen voor de 5 % ratio, maar gebruiken we ook om de emotionele en instinctieve handelwijzen te rationaliseren. Zo lijkt ons gedrag het wat fraaier voor onszelf en de buitenwereld.

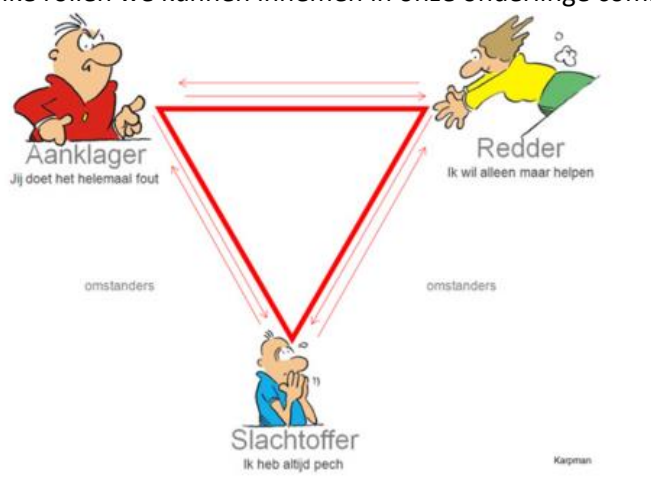
Het verschijnsel Klimaatverandering roept bij ons een primaire emotie op: angst. Angst voor gevaar. Ik meen dat deze angst uiteindelijk de bron is die onze uitingen en handelen in het klimaatdebat bepaalt: zowel de handeling van de klimaatsceptici, de groene en minder groene politici, klimaatactivisten, betrokken wetenschappers, en de milieuprofessionals.

Ik zie twee soorten gevaar die op ons samengestelde reptielen/primatenbreinen af kunnen komen, en waar we verschillend op reageren:

- (1) overzichtelijk, te hanteren gevaar
- (2) onoverzichtelijk, ongrijpbaar gevaar.

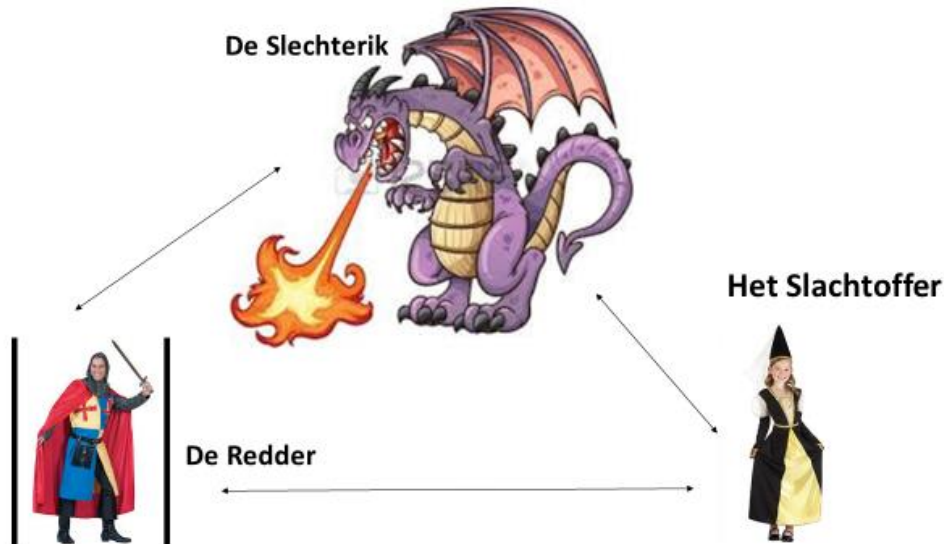
Op de eerste soort gevaar reageren we vanuit ons instinct met de bekende 'flight / fight / freeze' respons: vluchten, of vechten of 'ik ben er niet' (verbergen). Daarmee kunnen we met ons reptielenhersenen in de meeste situaties wel uit de voeten. Door onze emoties te tonen kunnen we ook nog empathie oproepen bij onze soortgenoten zodat ze ons te hulp schieten. Lastiger wordt het bij de tweede soort angst. Voor ongrijpbaar gevaar of voor hele nare gebeurtenissen die we niet onder controle hebben is vluchten, vechten of verstoppen niet toereikend en dan zoeken we in onze angst toevlucht tot andere oplossingen. Daarvoor zijn er dan twee extra beschikbaar: ontkenning: ogen dicht, het gevaar bestaat eigenlijk niet, of het valt allemaal reuze mee - dat doen bijvoorbeeld de klimaatsceptici, of: magische oplossingen: bidden tot god of goden, offers brengen, geloven dat de Technologie, als alternatief voor God, in het geval van klimaatverandering met een oplossing zal komen (voorbeelden: de kernfusiereactor en de thoriumreactor). Deze reacties lijken op onze patronen uit de vroege kindertijd, toen veel gevaar ook ongrijpbaar was, en we nog geloofden in de beschermende almacht van onze ouders en opvoeders. In die tijd was magisch denken heel gewoon en leerden we via sprookjes hoe dat in zijn werk gaat. We schieten, geconfronteerd bij ongrijpbaar gevaar, gemakkelijk in de regressie naar onze kindertijd, waarin griezels en engers door tovenarij en door wonderbaarlijke reddingen kaltgesteld kunnen worden.

Ik kom hier op terug, laten we eerst kijken hoe we als volwassenen omgaan bij conflicten, spanningen en gevaar. De zg. Dramadriehoek van Karpman (1968) is een handig hulpmiddel om na te gaan welke rollen we kunnen innemen in onze onderlinge communicatie.

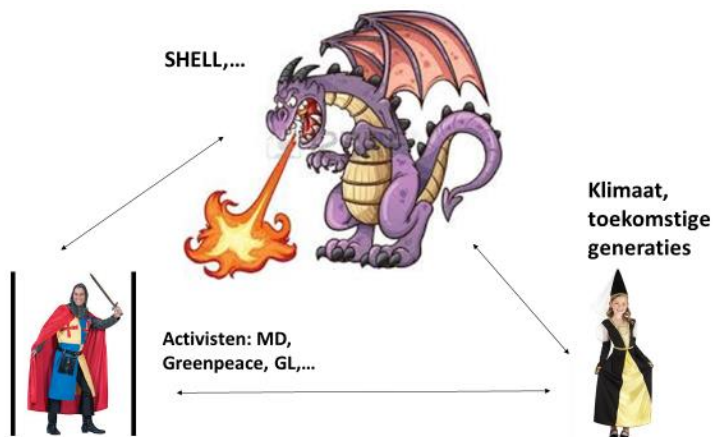
De kern is dat we als individuen snel van rol in deze driehoek kunnen wisselen, afhankelijk wat ons het beste uitkomt. De Aanklager treft geen blaam en vindt zich beter dan een ander. Het Slachtoffer hoeft niet na te denken, en is niet verantwoordelijk voor eigen gedrag. De Redder maakt zichzelf belangrijk en laat zien hoe goed hij wel niet is.

Voor deze gelegenheid en in het licht van mijn eerdere betoog over omgaan met ongrijpbaar gevaar van klimaatverandering, heb ik een variant bedacht op deze dramadriehoek: de klimaat-framing met de terugkeer naar de sprookjeswereld. Daarvoor voeg ik de rollen van Aanklager en Redder samen, het Slachtoffer houdt zijn rol, en ik voeg een derde toe: de Slechterik.

De Redder (+ Aanklager) is de Held uit een sprookje, of, James Bond uit de film en uit vele B-films, de Good Guy. Het slachtoffer is het onschuldige mooie meisje dat gered moet worden uit de handen van de Slechterik (draak schurk, de Bad Guy, Boze Heks, Engerd).

Deze driehoek kunnen we vertalen naar het klimaatdebat. Er zijn veel voorbeelden denkbaar, ik kies deze:

De 'Redder', dat zijn hier de klimaat-activisten, milieubeweging, GroenLinks (en ikzelf soms ook een beetje vrees ik), het Slachtoffer is natuurlijk het klimaat, onze toekomstige generaties, de biodiversiteit; en de Slechterik, de draak, dat is naar keuze Shell, of de Multinationals, het Kapitaal. Het kunnen ook oplossingen zijn die door milieu-organisaties in de ban zijn gedaan: CO₂-opslag, grootschalig gebruik van biomassa, kernenergie. Dus technologieën kunnen zowel de rol spelen van de te bestrijden slechteriken, en als redder met magische oplossingen: we kunnen alles oplossen met zon, wind, isolatie en braaf gedrag. Rekensommen leren dat dit laatste helaas niet voldoende zal zijn. Maar met deze 'framing' en versimpeling kunnen we voor onszelf het ongrijpbare, via deze uitstap naar de sprookjeswereld, weer een beetje in de klauwen krijgen. Het risico bestaat dat we zo uit angst gedreven irrationele keuzes maken - die we dan via rationalisaties uit de neo-cortex elkaar proberen aan te praten.

Welke lessen kunnen we hieruit trekken?

Het is belangrijk om in de wirwar van emoties en feiten de gedragspatronen te blijven herkennen. De milieuprofessional moet door de boven omschreven klimaat-framing heen kunnen kijken, en zich tevens bewust zien te worden van de invloed van zijn/haar eigen instincten en emoties. In hoeverre ben je 'redder/aanklager' voor de bühne of kom je met realistische oplossingen? Wil je Shell of de Staat voor de rechter slepen, of ga aan tafel met de Draak om een stevig potje te polderen? Is het mooie meisje dat gered moet worden echt zo hulpeloos – kan de samenleving dan echt helemaal niks zelf?

Framing van het klimaatprobleem communiceert lekker met de achterban, maar daarmee lossen we het probleem niet op. Alle feiten en emoties, ook de onwelkome, verdienen erkenning maar daarmee moeten we de aanpak met klimaatverandering niet platslaan tot de bovenstaande driehoek. Laten we onze 5% neo-cortex gebruiken voor de ratio, niet voor de rationalisaties. Het is allemaal veel ingewikkelder dan een strijd tussen Goed en Kwaad. To be continued – we hebben nog een transitie voor de boeg!